

ਲੈਕਚਰ 5

1909 ਦੇ ਮਿੰਟੋ ਮਾਰਲੇ ਸੁਧਾਰ

1892 ਈਸਵੀ ਦੇ ਇੰਡੀਅਨ ਕਾਉਂਸਿਲ ਐਕਟ ਦੇ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ 1909 ਦਾ ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਐਕਟ ਜਾਂ ਮਿੰਟੋ ਮਾਰਲੇ ਸੁਧਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਭਾਰਤੀ ਸਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ।

ਐਕਟ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ

1892 ਦੇ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਅਜੇ ਕੁੱਝ ਹੀ ਸਾਲ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਸੰਤੋਖ ਫੈਲਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕਾਰਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ।

1892 ਈਸਵੀ ਦੇ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਧਾਰ ਇੰਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਐਕਟ ਸਬੰਧੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੋ ਗਏ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਸੀਮਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਕਾਂ ਹਨ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਉਹ ਬਜਟ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਰਦਾਂ ਉੱਪਰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਨੀਤੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਾਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪਲੇਗ ਅਤੇ ਪਲੇਗ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਾਲ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਚੱਕਰ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹਈ।

1896 ਦੇ ਕਾਲ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਵ ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਬਣ ਗਈ। ਜਨਤਾ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਨੁੱਖ ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ। ਜਨਤਾ ਨੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਦੀਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਇਕ ਗੱਭਰੂ ਦਮੋਦਰ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਪਲੈਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਐਸ ਜੁਰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੇਲ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

1897 ਈਸਵੀ ਤੋਂ 1905 ਈਸਵੀ ਤਕ ਲਾਰਡ ਕਰਜਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਵਾਇਸਰਾਏ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਹੰਕਾਰੀ ਇਨਸਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਬਤ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕਲਕੱਤਾ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਵੰਡ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਕਰਜਨ ਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਲਚਲ ਮੱਚ ਗਈ। ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਜੋਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਪਕੜ ਗਿਆ।

1905 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਸਾਲ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਰੂਸ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਾਇਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਕੋਈ ਔਖੀ ਨਹੀਂ। ਜਪਾਨ ਦੀ ਇਹ ਸਫਲਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਸੂਚਕ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ-ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਹੋਵੇ ਜਪਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬੀਵੀ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਪੂਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਉਹ ਦੁਖੀ ਸੀ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਚੰਗੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨੇਟਲ ਅਤੇ ਟਰਸਟਵਾਲ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਤ ਦੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਇਹ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਵਾਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਖੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਸਤੇਖ ਏਨਾ ਵਧਿਆ ਕੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੋ ਧੜੇ ਬਣ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਰਮ ਦਲ ਅਤੇ ਗਰਮ ਦਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਰਮ ਦਲ ਦੇ ਨੇਤਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸਿਪ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ ਪੰਜਾਬ ਕੇਸਰੀ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਤੇ ਵਿਪਨ ਚੰਦਰ ਪਾਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਮਿੱਟੇ ਮਾਰਲੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਅੰਸੰਤੋਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਵਧੇਰੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਈ। ਉਸ ਨੇ ਲਾਰਡ ਕਰਜਨ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਗਬੀਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ।

ਸੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1905 ਵਿਚ ਲਾਰਡ ਕਰਜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਲੜ ਮਿੱਟੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਗਵਰਨਰ ਜਰਨਲ ਬਣਾਇਆ ਇਸ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾਂਨ ਮਾਰਲੇ ਭਾਰਤ ਮੰਤਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬੜੇ ਹੀ ਉਦਾਰ ਸਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਸਨ।

ਜਦ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਇ ਸ ਉੱਚੀ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਨੋਰਕਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਡੂੰਘੀ ਚਾਲ ਚੱਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਰ ਆਰਚ ਬੇਲਡ ਰਾਹੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੀਡਰਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਟਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਫਿਰਕੇ ਲਈ ਵਖਰੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਜਨਸੰਖਿਆ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮੈਂਬਰ ਲੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਆਰਚ ਬੇਲਡ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਗਵਰਨਰ ਜਰਨਲ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ।

ਜਿੱਥੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਉਥੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ

ਅਸਾਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਦਮਨਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ ਲੱਗਈਆਂ।

ਲਾਰਡ ਮਿੰਟੋ ਰਾਹੀਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਜਰਨਲ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਉੱਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ 1906 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਪੁਣ ਛਾਣ ਕਰਕੇ ਤਿਆਰ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਚ 1907 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜਰਨਲ ਮਾਰੇ ਨੇ ਇਸ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਸੇਧੇ ਹੋਏ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਿੱਲ ਹਾਊਸ ਆਫ ਲਾਰਡਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਧਰਾਵਾਂ

ਮਿੰਟੋ ਮਾਰਲੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਸਥਾਨ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨਵੀਨਤਾ ਦੀ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਕੇਂਦਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਕੌਂਸਲਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕੇ ਸ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਂਦਰੀ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ

ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਦੇ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 16 ਤੋਂ 60 ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ 69 ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 37 ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ 32 ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 28 ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। 32 ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬਾਕੀ ਗਵਰਨਰ ਜਰਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀਕ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੈ। ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 52 ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮਦਰਸ ਦੀ 47. ਬੰਬਈ ਦੀ 47. u.p. 47, ਪੰਜਾਬ 25, ਬਰਮਾ 16.।

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀਕ ਕੌਂਸਲਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੀ ਕੇਂਦਰੀ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਅਤੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ 1892 ਦੇ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਕੌਂਸਲਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਜਟ ਉੱਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਵਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਪੁਰਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਸਨ ਇਸ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਸੌਖੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨ ਕਲਿਆਣ ਸਬੰਧੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

1909 ਈਸਵੀ ਦੇ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬੇਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਸੀ ਇਹ ਜਾਇਦਾਦ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਪਦਵੀਆਂ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੇਂਦਰੀ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਬੇਟ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਮੀ ਸੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਖਾਸ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਪਰਾਂਤਕ ਕੌਂਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮੈਂਬਰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਂਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੀ ਸੰਪਰਕ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਚੁਣੇ ਗਏ

ਹੋਨ ।

ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਪਰਦੇਸੀ ਕੌਂਸਲਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਦੇ ਇੱਛੁਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਨ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਤਰ ਪੱਛਮੀ ਸੀਮਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹਿੱਸੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਨ।

ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮੈਂਬਰ ਕੌਂਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਸਨ।

ਇਸ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਮਦ੍ਰਾਸ ਦੀਆਂ ਅਗਜੈਕਟਿਵ ਕੌਂਸਲਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 2 ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ ਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੀ।